

Şygryýetiň we şahyrlaryň jemgyýetdäki orny

Category: Edebi tankyt, Goşgular, Kitapcy

написано kitapcy | 21 январа, 2025

Şygryýetiň we şahyrlaryň jemgyýetdäki orny ŞAHYRLYK YKBALMY ÝA KÄRMI?!

■ ŞYGRYÝETIŇ WE ŞAHYRYŇ JEMGYÝETDÄKI ORNY

Edebiýat dünýäsi diýseň syrly we jadyly dünýä. Bu jadyly dünýäniň taryhy müňlerçe ýyllaryň jümmüşine aralaşyp gidýär. Şol sanda türkmen edebiýaty ýaş babatda-da, köpöwüşginliligi bilenem, gory boýunça-da, tematikasy we many-mazmun taýdan alanda hem Gündogar edebiýatynyň aýrylmaz bir bölegi hökmünde dünýä edebiýatynyň taryhynda öz mynasyp ornuny eýeleýär.

Gadymy döwürlerde şahyrlara aýratyn hormat bildirilipdir. Olarda adatdan daşary zehin bar hasap edilipdir. Häzirki döwürde metbugat, telewideniýe, internet jemgyýetde nähili orun eýeleýän bolsa, şahyrlar we şygryýet hem gadymy döwürlerde şol wezipäni ýerine ýetiripdir.

Mysal üçin, Hezreti Muhammet (s.a.w) pygamberligini yglan edip, yslam dinini wagyz edip ugranda Esmä binti Merwan we Ebu Afak ýaly şahyrlar ýazýan goşgulary bilen şol wagtky jemgyýetiň garaýşyny belli ugurlara gönükdirmegi başaryarlardy. Özem bu prowokator şahyrlar hut Pygamberimiziň agasy Ebu Lehep tarapyndan goldaw berlip, Hezreti Muhammediň (s.a.w) garşysyna öjükdirilýärdi. Esmä binti Merwan we Ebu Afak köpçüligiň aňyny bulaşdyryp, nadan halky öz bet pygyllary üçin peýdalanmagy ussatlyk bilen başaryardylar. Hezreti Pygamberimiziň jemgyýete getiren täzelikleri bolan gyz çagany diriligine ýere gömmegi gadagan etmegi, zenanyň hukuklaryny ykrar etmegi, hun (gan algy) dawasyny haram hasaplamagy, guluň öz hojaýyny bilen deň hasaplanmagy we ş.m demokratik üýtgeşmeler elbetde, şol wagtky Mekge oligarhiýasynyň bähbitlerine, şol sanda olaryň söwda gatnaşyklaryna ters

gelyärdi. Ýogsam bolmasa Mekge şäheri şol wagtlar dünýäniň dinler boýunça iň hoşniýetli şäherleriniň biridi. Muňa garamazdan ol ýerde diňe yslam dinine erkinlik ýokdy. Ýokarda ady agzalan iki şahyr Hezreti Muhammediň tarapdarlarynyň artmazlygy üçin üç ugurlaýyn propoganda ýöredýärdiler. Ýagny; Muhammet:

- Eýranyň jansyzy;
- Ol aklyndan azaşan;
- Ol watan dönügi.

Bu propagandany garran Ebu Afagyň Mekge köçelerinde aýdyp gezen şu goşgy setirlerinde aýdyň görmek bolýar:

«Köp ýaşadym, emma görmedim beýle,
Ençe ýurtda, ençe halklarda şeýle.

Ygrarda, ynamda, dürstlükde deňsiz,
Kaýlanyň* neslidir şoň ýaly kemsiz.

Çökermeklik üçin dyza olary,
Sarsgyna berdiler belent daglary.

Bu gün aramyza bir atly girdi,
Bizi pyçak deýin böldi, aýyrdy.

«Bu sogap, bu günä!» gepleýär dynman,
Höküm berýär töweregne garaman.

Elpe-şelpelikmi göze deginen?
Ol atlynyň guly bolup öwünen.

Haýp! Nebsim agyrýar, onda nämüçin?
Gitmediňiz arkasyndan Tubbanyň.**

♣ Bellik:

1. Kaýla* – Ews we Hazreç taýpalary.
2. Tubba** – Günorta Arabystanda bir hökümdaryň ady.

Kän wagt geçmänkä Ebu Afagyň propogandasyna Esmä binti Merwan atly aýal şahyr hem ýoldaşlyk edýär:

» Eý, siz Mälik bolan hem Nabit asly,
Sizsiňiz Ewsiň we Hazrejiň* nesli.

Emma ol Myradyňam Maduliçiňem,**
Nesli däldir biliň, bu täze dörän!

Başsyz galyp göwün berdiňizmi ýa,
Neçüýn ymtylýaňyz, açmydyňyz ýa?

Ýokmy araňyzda sözün ýöretjek,
Siziň munça äwmezligiňiz düzeltjek?

Gelsin, araňyza size seretsin,
Aldananlaň umydyny ýok etsin!

♣ Bellik:

1. Ews we Hazreç* – Mekge taýpalary,
2. Myrat we Maduliç** – Ýemen taýpalary)

Mekge metbugatynyň öňdebaryjylary bolan şahyrlar gijesini gündiz edip işleýärdiler we bu elbetde iman getirýänleriň sanynyň artyp gidibermezligine belli bir derejede täsir edýärdi. Hezreti Muhammediň (s.a.w) harby hereketlerdäki ýeňişleri, Mekgäniň öldürilen kethudalary we munuň netijesinde Mekdede ýagdaýlaryň üýtgemegi başga ýollara ýüz urmagyň gerekdigini görkezýärdi. Hut şonuň üçinem Hezreti Muhammet (s.a.w) prowokator şahyrlary ýok etmegi niýetine düwýär. Muny birnäçe sahaba «söz azatlygyna bolan urgy» hökmünde tankyt edenem bolsa, Pygamberimiz olara: «gaýtam bu tetellileriň barlygy zerarly söz azatlygyna palta urulýar» diýip jogap beripdi.

Myjabatçylykly we şyltak atyjylykly propogandanyň ýoguna ýanmak söz azatlygyny üpjün etmek üçin edilmeli ilkinji işleriň biridir. «Gurhanyň» «Şuara» süresiniň 224-nji aýatynda:

«Şahyrlar babatda aýdanda, olara ýolundan azaşanlar eýerer» diýilýär.

Eýsem, ýolundan azaşanlar kim? Aslynda «Gurhanda» agzalýan «şahyrlar» kim? «Gurhandaky» «şahyrlar» hut Esmä binti Merwan we Ebu Afak ýaly köpçüligiň gözüni gapyp, olary başga ugura gönükdirýän şahyrlardyr. Ýogsam bolmasa, Pygamberimiz hiç haçanam şahyrlary özüne duşman hasaplamandyr. Gaýtam onuň Hassan ibn Sabit, Abdyllyla ibn Rewaha ýaly şahyr dostlary bolupdyr. Pygamberimiziň agasy Ebu Talyp hem irki döwür arap poeziýasynyň görnükli wekili hasaplanylýar.

«Ýolundan azaşanlar» babatda alanda bolsa, «Gurhan» hapa niýetli şahyrlaryň bendisine öwrülen halk köpçüligini we olaryň ýallakçylaryny göz önüne tutýar. Şol sanda olara nälet okaýar. Agzalan aýatdaky «şahyrlara eýermek» jümlesini şu günüň problemalaryna düşünmän okasaňyz, «Gurhan» şahyrlara, edebiýatçylara garşy gidýändir öýtmegiňiz mümkin. Ýöne muňa beýle düşünmeli däl, «Gurhanyň» ol aýatyny şu günüň ýagdaýlaryna görä okajak bolsak, şeýle netije orta çykýar:

«Şahyrsumaklara we olaryň ýöredýän propogandasyna diňe ýolundan azaşan we nadan ýallakçylar eýerýändir!»

Yslamdan öň şahyrlar arap jemgyýetinde möhüm orun eýeläpdir. Olaryň sözi kanun hasaplanypdyr. Hut şygryýetiň jemgyýete bolan şeýle uly täsiriniň bolandygy üçin «Gurhan» poetik tradisiýalarda inderilipdir. Munuň üçin mahal-mahal «Gurhanyň» jadylaýjy täsirine özlerem maýyl bolan müşrikler Hezreti Muhammedi şahyrdyram öýdüpdirler.

Hezreti Muhammet (s.a.w) ýokarda ady agzalan iki müşrik şahyryň ýoguna ýananyndan soň kân wagt geçmänkä Mekke eýelenipdir, çünki halkyň aňyny bulaýan hapa-haşal propogandalaryň köki gazylypdy, netijede özbaşdak pikirlenmäge hukuk gazanan halk köpçüligi nämäniň nämedigine gowy düşünipdi...

Edil häzirki günlerde hem dürli bet pygyllary maksat edinen we özüne tarapdar toplamagyň hatyrasyna köpçüligiň aňyny bulaýan, garşydaş hasaplan tarapyny ýekirmek üçin dürli nejasatlaryny pürkmekden, ýalan gep-gybatlary, töhmetleri ýaýratmakdan gaýtmaýan prowokatorlaryň seljerilmegi we olaryň kirli

propogandasyndan ýüz dönderilmegi, olaryň kökünüň guradylmagy
hökmanydyr.

Has TÜRKMEN. Edebi tankyt